

APELDOORN

Oranjes op de Vlucht

Track 1 – Welkom

Welkom in Apeldoorn. Wat leuk dat je met me meeloopt. Oranjestad Apeldoorn, zo wordt het ook genoemd. En niet zonder reden. Apeldoorn is een plaats waar veel sporen van de koninklijke familie te vinden zijn.

Loop je mee? We steken de straat over en gaan dan naar rechts, richting de kerk.

De gemeente is trots op de band met de Oranjes. Op de A van Apeldoorn zie je soms het symbool van een kroontje. Zoals op het bord 'Welkom in Apeldoorn', misschien heb je het gezien? Ook in de namen van straten en parken weerklinkt het Oranje verleden. Apeldoorn en de koninklijke familie zijn al eeuwen met elkaar verbonden.

Ik neem je mee naar de vorige eeuw, de 20^e eeuw. Koningin Wilhelmina zit op de troon. Zij verblijft graag in Apeldoorn, hier op het koninklijk paleis Het Loo. Maar er breekt een Wereldoorlog uit en zij ontvlucht het land. Haar paleis wordt bezet door de Duitsers. Het is een tragische episode in onze geschiedenis, de Tweede Wereldoorlog. Vijf jaar lang leven we in een land zonder vrijheid.

Ik laat je zien hoe het gegaan is, want aan het eind van de wandeling wordt de stad bevrijd en keert Wilhelmina terug.

Track 2 – Grote Kerk

Bij de stoplichten steken we de weg over naar de Grote Kerk.

Track 3 – Wilhelmina

We gaan zo naar links, maar kijk eerst even. Zie je daar dat bronzen beeld? Die vrouw met die grote hoed? Dat is koningin Wilhelmina. Het beeld staat niet op een sokkel, maar gewoon op de grond alsof ze een wandeling aan het maken is, net zoals wij. Wilhelmina wilde als koningin graag

uitstralen dicht bij de gewone mensen te staan. Als het moest kon ze heel sober leven, daar ga ik je later meer over vertellen.

Kom we lopen verder. We gaan naar links.

De Oranjes hebben deze kerk speciaal laten bouwen om dichterbij hun Paleis Het Loo naar de kerk te kunnen gaan. Wilhelmina mocht als kind de eerste steen leggen en samen met haar moeder Emma was ze ook bij de eerste dienst aanwezig.

Het zal een kerk worden waar Wilhelmina haar leven lang graag blijft komen. Ze heeft in de kerk haar eigen stoel. Sinds haar overlijden is hier niemand meer gaan zitten, de plek is voor altijd onbezet.

Track 4 – Het Boerenland

We gaan nog een stukje rechtdoor.

Hier straks rechts op nummer 26 staat een villa. Die is van de tandarts van Wilhelmina. Wilhelmina noemde hem de tandenbeul. Ze was dol op chocolademelk dus bezoeken waren wel eens nodig. En gezien de bijnaam die ze hem gaf, keek ze daar niet naar uit.

We lopen nu over de Loolaan. Deze weg liep aan het begin van de 20^e eeuw dwars door boerenland. Moet je je voorstellen. Om je heen staat het vol met maiskolven.

De koninklijke gasten die hier op bezoek komen zijn zelfs een beetje verbaasd. Wat een entree voor een paleis, zo'n eenvoudig boerenland. Maar koningin Wilhelmina vindt dit land met hardwerkende boerenknechten juist heel goed passen. Zij ziet Het Loo niet als een paleis puur en alleen voor plezier, maar juist als een plek om te werken en de handen uit de mouwen te steken.

Track 5 – Oversteek

We steken hier de weg over en gaan dan links de Bosweg in. Doe voorzichtig met oversteken, het kan hier heel druk zijn met auto's. Ze komen van beide kanten.

Als je naar rechts kijkt, de Loolaan verder in dan kun je het monument de Naald zien. Die hoge punt, een obelisk. Daar komen we straks langs.

Track 6 – Een Villadorp

Paleis Het Loo is een belangrijk paleis voor de familie van Oranje-Nassau. Generatieslang komen ze er al. Ze gebruiken het als zomerverblijf want het ligt midden in de natuur. Apeldoorn ligt in een bosrijke omgeving, aan de rand van de Veluwe. Het is een ideale plek om te kunnen jagen, een traditionele hobby van de familie. In de bossen rondom het landgoed is voldoende wild om op te schieten.

Het Paleis verrijst in de 17^e eeuw. En door haar aanwezigheid maakt de stad Apeldoorn ook een ontwikkeling door. Kijk maar om je heen. Zie je al die villa's? De stad trekt deftige mensen aan die voor de frisse buitenlucht en het groen komen. In de 19^e eeuw neemt deze ontwikkeling een grote vlucht. Er worden goede wegen aangelegd en steeds meer mensen vestigen zich hier, in deze villa's. Apeldoorn wordt een aantrekkelijk villadorp, ook door haar fraaie stadsparken. Daar lopen we straks langs.

Wilhelmina is veel te vinden op Het Loo. Van alle paleizen is dit haar lievelingsplek. Ze houdt van schilderen en schildert graag landschappen. Dat doet ze hier in de natuur, ze voelt zich hier thuis.

Ze krijgt samen met echtgenoot Prins Hendrik één dochter. En dat is prinses Juliana. Zij zal later ook koningin worden, net als haar moeder. Maar als Juliana opgroeit en het tijd wordt om voor haar een huwelijkspartner te vinden, blijkt dit geen makkelijke opgave. Juliana kan zich lompe gedragen en mist de elegantie van een prinses. Hoewel ze kroonprinses is, staan de mannen niet voor haar in de rij. En zelf lijkt ze er ook geen haast mee te maken.

Track 7 – Het Koningslijntje

We steken hier over en gaan dan naar rechts over het laantje, tussen de bomen door.

We lopen over het onverharde pad.

Zie je die mooie bomenrijen? Daar lag ooit iets dat je nu niet meer kunt zien. Je moet er een beetje je fantasie voor gebruiken.

In de 19^e eeuw laat de koninklijke familie hier niet alleen een kerk dichterbij het paleis bouwen, ze laten ook nog iets anders aanleggen dat voor die tijd heel vernieuwend is.

Het is een treinspoor.

Als in 1870 de eerste spoorlijn tussen Amersfoort en Zutphen wordt aangelegd, laat de vader van Wilhelmina, koning Willem III, hier speciaal voor de familie een aftakking aanleggen.

Hij wil een rechtstreekse verbinding van zijn paleis naar Den Haag. Het Koningslijntje loopt door tot in de paleistuinen van Het Loo en wordt door de familie van Oranje en haar buitenlandse gasten veel gebruikt.

Hier waar we nu lopen, reed dus een stoomtrein. Zie je het voor je? Willem III maakte er veel gebruik van en Wilhelmina ook. Tot aan haar troonsafstand in 1948 als Juliana koningin wordt.

Tot Wilhelmina's opluchting komt er, als haar dochter 26 jaar oud is, toch een huwelijkskandidaat in beeld. Een jongeman van Duitse adellijke komaf: prins Bernhard zur Lippe Biesterfeld. Hij woont met zijn moeder op een sterk verouderd landgoed in Duitsland. Echt veel geld hebben ze niet, je zou ze verarmde adel kunnen noemen.

Dus wat doe je, als ineens de toekomstige koningin van Nederland in je vizier verschijnt?

Dan spring je op die trein. Er wordt een ontmoeting geregeld tussen Juliana en Bernhard.

Wilhelmina schrijft haar Duitse familie om meer over Bernhard te weten te komen. Wie is deze prins? De jonge Bernhard wordt door mensen uit zijn omgeving als een gelukszoeker omschreven, een jongen die vooral uit is op geld en status. Maar dat maakt Juliana niets uit. Zij valt als een blok voor zijn charmes. Het stel is verliefd en niets lijkt een huwelijk nog in de weg te staan.

Track 8 – Een nieuw leven

We lopen hier verder over het middenpad.

Prinses Juliana kijkt haar ogen uit, het leven dat Bernhard met zich meebrengt is nieuw voor haar. Genieten van het leven, dat staat bij hem voorop. En daarin neemt hij Juliana volop mee.

Wel vindt Bernhard dat Juliana best iets aan haar uiterlijk kan doen. Hij regelt een diëtiste voor haar, een kapper, en nieuwe kleren. Ze gaan op een maandenlange huwelijksreis door heel Europa. Maar niet met z'n tweetjes. Bernhard neemt zijn hele vriendengroep mee.

Track 9 – De Man met de Twee Hoeden

Kijk, dit is de achterkant van het beeld: de Man met de Twee Hoeden. Het is een monument voor de Canadezen.

We gaan hier naar rechts om het beeld heen, naar de voorkant van het beeld.

In Canada staat precies zo'n zelfde beeld. De mannen groeten elkaar, ieder aan de andere kant van de oceaan. Het symboliseert de verbondenheid tussen Apeldoorn en Canada, want het zijn uiteindelijk de Canadezen die Apeldoorn bevrijden van de Duitse bezetter in de Tweede Wereldoorlog.

Juliana en Bernhard zijn een paar jaar getrouwd als de Tweede Wereldoorlog uitbreekt. Prinses Beatrix en prinses Irene zijn dan al geboren. Kleine meisjes zijn het nog. Ze zullen tijdens de oorlog met hun moeder naar Canada vluchten.

Track 10 – Een Aanslag

We steken zo bij de twee stoplichten over naar de Naald maar neem eerst even je tijd bij het monument met de ballonnen en de namen. Zie je het, links in de grond?

Nog niet zo lang geleden, in 2009, vindt hier op dit kruispunt een tragische gebeurtenis plaats. De kleindochter van Wilhelmina, koningin Beatrix, zit op de troon en het is Koninginnedag als er tijdens de viering een aanslag wordt gepleegd. Hier op dit verkeersplein rijdt een auto op een groep mensen in. De bestuurder wil de bus van de koninklijke familie raken, die dan net voorbijkomt. Hij rijdt in op de menigte en komt tot stilstand tegen de Naald.

Er overlijden 7 mensen. Ook de bestuurder zelf komt om het leven. De aanslag maakt op iedereen diepe indruk. Op de mensen die het hier voor hun ogen zien gebeuren maar ook op de mensen die het op televisie live hebben gezien.

Dit monument herinnert aan de slachtoffers. Als je zover bent om verder te gaan, steken we over richting de Naald. We steken twee keer over, via het stoplicht.

Track 11 – De Naald

Deze naald is een gedenknaald en staat hier al meer dan 100 jaar, sinds 1901.

Wilhelmina zit dan net een paar jaar op de troon. Het is een cadeau van de inwoners van Apeldoorn ter gelegenheid van haar huwelijk met prins Hendrik.

Tegelijk is het ook een eerbetoon aan Wilhelmina's ouders: koning Willem III en Emma.

Zie je hun gezichten, vereeuwigd in steen? De zuil is 17 meter hoog en lijkt op een Egyptische Obelisk. Dat zijn puntige beelden die in het Romeinse Rijk populair waren en gebruikt werden om belangrijke plekken in de stad mee aan te geven.

Kom, dan gaan we naar Paleis Het Loo. We zijn er bijna. Kun je het in de verte al zien? We gaan hier rechtdoor, de Koningslaan in. Langs de ketting.

Track 12 – Koninklijk Park

We lopen hier rechtdoor richting het paleis.

Dit is de Koningslaan. Het eerste deel van de laan bestaat uit eiken die in 1684 zijn geplant. Dat is in de tijd dat Paleis Het Loo is gebouwd, zo oud zijn deze bomen dus al. Ze hebben veel mensen aan zich voorbij zien trekken.

Hier aan je rechterkant staat een villa. Zie je het tussen de bomen door? Dat is het woonhuis van enkele burgermeesters van Apeldoorn. En Koningin Wilhelmina heeft er kort gewoond toen ze terugkeerde na de Tweede Wereldoorlog.

Het is mei 1940 als Duitse troepen ons land binnenvallen. De koninklijke familie vlucht naar Engeland. Koningin Wilhelmina worstelt er mee. Ze weet dat ze de indruk wekt het Nederlandse volk in de steek te laten. Toch steekt de Britse torpedoboot, waarop ze aan boord zijn gegaan, op volle snelheid de Noordzee over.

Als ook Engeland door Nazi-Duitsland bedreigd wordt, vlucht Wilhemina's dochter Juliana met dochters Beatrix en Irene naar Canada. Wilhelmina zelf blijft samen met Prins Bernhard in Londen.

Het gezin is uit elkaar gevallen... Twee dagen na de Duitse inval in Nederland neemt de bezetter Paleis Het Loo in.

De nazi's ontdekken dat Wilhelmina rekening heeft gehouden met een bezetting: familieportretten zijn uit lijsten gehaald, kunst geëvacueerd, persoonlijke eigendommen verborgen. Ook zijn er voor de bezetting foto's gemaakt zodat er bewijs zal zijn van de schade. Wilhelmina laat foto's maken van de inrichting van haar kamers, in de overtuiging dat de Duitse bezetting sporen zal achterlaten.

De vleugels van het paleis worden omgebouwd voor het Duitse leger. Veel meubilair, vloerkleden en schilderijen verdwijnen naar Duitsland als kantoorinrichting. In de vleugels worden 600 soldaten ingekwartierd en SS-officieren nemen de persoonlijke vertrekken van Wilhelmina over.

Paleis Het Loo, trots familiebezit van de Oranjes, is volledig overgenomen door de Duitse bezetter. We komen dichterbij. Indrukwekkend hè? Een paleis zoals je ze in films ziet.

Je kunt je vast goed voorstellen dat de Oranjes hier graag kwamen. Hier is het niet te zien, maar achter het paleis ligt nog een prachtige tuin en een enorm landgoed, Kroondomein Het Loo. Daar bevindt zich ook een oud jachtslot. Kasteel Het Oude Loo.

De koninklijke familie gebruikt Kroondomein Het Loo voor de jacht. Ook nog in onze tijd. Dan wordt het domein afgesloten voor publiek. Maar dat komt de Oranjes op steeds meer kritiek te staan. Veel mensen vinden dat de jacht niet meer van deze tijd is.

Track 13 – Paleis Het Loo

Daar zijn we dan. Paleis Het Loo. Kijk maar even rond.

Zie je daar op de voorgevel die Romeinse cijfers? De klok, het bouwjaar 1686 en de zonnewijzer?

Als je zover bent, draaien we ons om en nemen we het schuine linker pad naar de grote weg.

Track 14 – Radio Oranje

Wilhelmina moet in Londen vaak aan het paleis denken: “Ik zag het park van mijn geliefde thuis voor me met zijn prachtige velden van blanke margrietten, die ik vroeger elke dag opnieuw hun hart zag keren naar de zon”, zo schrijft ze later in haar memoires.

Maar nu zitten er in haar geliefde paleis Duitse soldaten ingekwartierd. Die de badkamer gebruiken. Die hun scheermesjes laten rondslingeren en roestvlekken op de marmeren vloeren achterlaten.

In Londen is ze verwijderd van haar dochter, haar twee kleindochters en van haar volk. Maar ze vindt een manier om contact te maken en van zich te laten horen. Radio Oranje. Het zijn verboden uitzendingen, mogelijk gemaakt door de BBC. Veel Nederlanders luisteren er in het geheim naar. Zachtjes, zodat de bezetter het niet hoort, worden op zolderkamertjes verstopte radio's tevoorschijn gehaald, bijvoorbeeld uit boeken, waar in de bladzijdes gaten zijn gemaakt.

Om haar betrokkenheid te tonen geeft Wilhelmina toespraken. Om de Nederlandse bevolking een hart onder de riem te steken. Ook spreekt ze haar afkeer uit van Nazi-Duitsland. Wilhelmina wil haar landgenoten laten weten dat ze hen niet vergeten is. Door de uitzendingen stijgt haar populariteit onder het volk.

Track 15 – Chalets

We lopen hier het park uit, steken over en gaan dan naar rechts.

Kijk, hier kun je rechts de villa ook nog zien. Hier woonde Wilhelmina kort na haar terugkeer, nadat de Duitsers waren vertrokken maar het Paleis nog onbewoonbaar was en moest worden opgeknapt.

Is het je opgevallen dat sommige huizen waar we langs lopen erg lijken op chalets? Dat zijn houten woningen of boerderijen die je veel in de Alpen ziet. Ook deze villa is daar een voorbeeld van. De Chaletstijl is in de tweede helft van de 19^e eeuw, als rondom het paleis de villawijken en stadsparken verrijzen, erg in trek hier in Apeldoorn. Let er maar eens op in het vervolg van de wandeling, misschien zie je er nog meer.

Track 16 – Oversteek

We lopen hier rechtdoor, steken over bij de stoplichten en gaan dan naar links.

Track 17 – De Nederlandse regering

Straks nemen we de eerste rechts.

In Londen vormt Wilhelmina samen met het kabinet de Nederlandse regering, want de ministers zijn ook naar Engeland gevlucht. Wilhelmina heeft er het karakter niet naar om zich op de achtergrond te houden. Ze ziet heel duidelijk voor zich wat ze wil, en hoe ze het wil. Ze wil van alles op de hoogte zijn.

Track 18 – De invloed van Wilhelmina

We volgen de Mecklenburglaan. Deze laan is vernoemd naar Prins Hendrik van Mecklenburg-Schwerin, de echtgenoot van Wilhelmina. Via deze laan komen we straks uit bij drie belangrijke stadsparken van Apeldoorn. Loop je mee?

In Londen groeit koningin Wilhelmina intussen uit tot een leider van het Vrije Nederland. Met haar ministers heeft Wilhelmina niet veel op. 'Ik heb altijd mensen veracht, die standpunten die ze hoog zaten, zo maar lieten vallen. Wat heb ik dat vaak meegemaakt.' Vertelt zij later in haar memoires.

Als minister-president De Geer door laat schemeren dat hij niet gelooft in een Engelse overwinning en samenwerking en vrede met de Duitsers oppert, is Wilhelmina woedend. 'U heeft mijn vertrouwen volledig verspeeld'. Ze wil dat hij zijn ontslag indient. Ministers proberen haar nog om te praten maar De Geer moet plaats maken. Gerbrandy wordt de nieuwe premier van Nederland. In hem heeft Wilhelmina meer vertrouwen.

Wilhelmina heeft in Londen veel invloed. Eigenlijk had ze als koningin niet zoveel macht meer, want sinds haar vader Willem III is het koningschap vooral symbolisch geworden. Maar tijdens de oorlog vervagen de regels en Wilhelmina maakt daar gebruik van. Ze trekt de macht naar zich toe. Het zet haar aan het denken. Kan dat niet altijd zo?

Track 19 – Het Verzet

Kom, hier steken we over en gaan we naar links.

Dochter Juliana is met haar kinderen nog steeds in Canada. Ver van het oorlogsgeweld. Vredig en rustig, zoals deze straat hier. De gruwelen van de oorlog voelen ver weg en dat zijn ze ook. Maar Juliana zit niet stil. Ze reist door de VS en probeert het land te overtuigen om te hulp te schieten. Ze bouwt een goede band op met de Amerikaanse president Roosevelt en zijn vrouw Eleanor. Het klikt tussen de drie.

Haar echtgenoot prins Bernhard zit in Londen, waar Wilhelmina hem benoemd heeft tot haar 'adjutant in buitengewone dienst'. Zelf ziet hij een rol voor zich bij de spionagediensten. Maar de Engelsen vinden het moeilijk om hem volledig te vertrouwen. Ze blijven hem zien als een Duitse prins.

Wilhelmina vertrouwt hem wel en samen bouwen ze een sterke band op met de Engelandvaarders. Dat zijn Nederlanders die geregeld de Noordzee oversteken om actief deel te nemen aan het verzet tegen de vijand.

Track 20 – De Jodenvervolging

We steken hier rechtdoor over.

We lopen nu door de Frisolaan. Als je aankomt bij nummer 9 kijk dan even naar de grond. Zie je hem liggen? Die zwarte steen tussen de stoeptegels? In dit huis woonde een Joodse vrouw die is weggevoerd. Hanna Meijer.

De Jodenvervolging tijdens de Tweede Wereldoorlog. Ook in Apeldoorn heeft het sporen achter gelaten. Ik ga je er meer over vertellen.

Maar eerst lopen we nog een stuk rechtdoor.

Track 21 – Zwarte stenen

We gaan hier rechtdoor richting het Prinsenpark. Je kunt het al zien liggen.

Straks voor huisnummer 28 liggen opnieuw 4 zwarte stenen tussen de stoeptegels. Ze vertellen het verhaal van de Joodse inwoners van Apeldoorn, die hun huis moesten verlaten en geen idee hadden waar ze terecht zouden komen. En zelfs niet of ze ooit nog thuis zouden komen.

Track 22 – Apeldoornsche Bos

We gaan hier rechts de Prinsentuin in en dan links langs het water.

In het Prinsenveld staat een belangrijk monument van de Tweede Wereldoorlog hier in Apeldoorn. Het Joods Monument. Het staat er ter herinnering aan de Joodse psychiatrische instelling 'Het Apeldoornsche Bos' waar bewoners en personeel een bijzondere gemeenschap vormden. Het was er een wereld op zich, waar geleefd werd volgens de Joodse traditie.

Maar in de nacht van 21 op 22 januari 1943 ontruimen de Nazi's het Apeldoornsche Bosch. Alle patiënten moeten mee. Het moeten verschrikkelijke taferelen zijn geweest. Bijna 1300 mensen, patiënten en personeel, worden in vrachtauto's naar het Apeldoornse treinstation gebracht en in een goederentrein naar Auschwitz vervoerd. Kwetsbare mensen die in een veewagon zijn gepropt, boven op elkaar. Want ze zijn én Joods én zogezegd geestesziek.

Track 23 – Richting Joods Monument

Daar achter de struiken is het Joods monument. We gaan een stukje naar rechts en dan nog voor de brug naar links. Dan lopen we erlangs.

De instelling was niet op deze plek. Het lag meer aan de oostelijke rand van Apeldoorn, dicht bij de natuur.

Track 24 – Joods Monument

Het zijn ontzettend veel namen. Al deze mensen zijn weggerukt uit het leven. Neem gerust even de tijd om ze te lezen, want zo worden ze toch nog herinnerd.

Achter het monument staat een bord met het verhaal waarin wordt beschreven hoe die nacht en de reis naar vernietigingskamp Auschwitz moet zijn geweest. Niemand van de patiënten is teruggekomen.

Zie je dat bruggetje? Dat gaan we over naar rechts en dan houden we het pad rechts aan.

Track 25 – Excuses

We lopen hier rechtdoor het park uit.

Als je hier zo loopt door de statige lanen en dit mooie park, rustig en vredig, is het moeilijk je de verschrikkingen van WO II voor te stellen. Veel Nederlanders keken weg.

Een paar jaar geleden heeft koning Willem Alexander in een speech tijdens de dodenherdenking op de Dam excuses gemaakt. Voor het feit dat zijn overgrootmoeder Wilhelmina in haar toespraken op Radio Oranje, weinig aandacht schonk aan de vervolging van de Joodse gemeenschap.

We komen bij het laatste deel van onze wandeling. En ook het einde van de Tweede Wereldoorlog komt in zicht. De bevrijding lijkt een kwestie van tijd. Het Geallieerde leger rukt steeds verder op en dringt de Duitsers terug. Het zuiden van Nederland wordt bevrijd. Wilhelmina heeft Bernhard inmiddels benoemd tot hoofd van de Binnenlandse Strijdkrachten, waarin de drie belangrijkste Nederlandse verzetsgroepen zijn samengebracht. Als Apeldoorn in april 1945 wordt bevrijd, wordt Paleis Het Loo hun hoofdkwartier.

Track 26 – Naar de Eik

We steken hier rechtdoor de weg over, dan kom je bij de Anna Paulownalaan. Zie je daar die eik? Met die ring eromheen? Daar lopen we naar toe.

Track 27 – Een Oranje-eik

Kijk, dit is de Oranje-eik.

Als de Duitsers in mei 1945 definitief verslagen zijn, keert de koninklijke familie terug naar Nederland.

Deze Amerikaanse eik wordt geplant om de terugkeer van prinses Juliana en prins Bernhard te vieren. Op de twee stenen staan hun voorletters: B & J. Bernhard en Juliana, ze zijn weer herenigd. Tijdens de oorlogsjaren hebben ze elkaar maar weinig gezien.

Bij het bankje steken we de weg over en vervolgen we het voetpad langs het park.

Links zie je de kwartjesfontein. Die werd in 1932 door prinses Juliana onthuld en heeft deze naam gekregen omdat elke inwoner van Apeldoorn met een kwartje kon bijdragen aan de fontein. Onder het motto: 'een kwartje maakt u niet armer, een fontein maakt Apeldoorn rijker'. De fontein stond eerder in het Oranjepark, daar lopen we straks doorheen, maar is later hier naartoe verplaatst, naar het Verzetsstrijderspark.

Nederland moet na de oorlog weer worden opgebouwd. Koningin Wilhelmina keert terug en realiseert zich dat zolang het land in puin ligt, zij ook sober zal moeten leven. Ze wil jarenlang niets van rijkdom weten uit solidariteit met het volk.

Track 28 – Richting Wilhelminapark

We steken hier over en gaan het Wilhelminapark in.

Track 29 – Wilhelminapark

Kom, we blijven hier rechtdoor lopen.

Koningin Wilhelmina spiegelt zich na haar terugkeer aan de gewone Nederlander. Ze gaat in Scheveningen tijdelijk in een huis wonen dat je bijna 'gewoon' zou kunnen noemen. Als ze eten krijgt geserveerd op een duur bord, dan weigert ze dat. En als ze een belangrijke minister ontvangt doet ze dat in een dikke jas, zonder de kachel aan te doen, omdat ze niet meer kolen wil stoken dan andere Nederlanders.

De manier van politiek voeren in Londen tijdens de oorlog is haar goed bevallen. Ze trok zich weinig aan van de regering en had veel macht. Terug in Nederland wil ze af van de bemoeienis van ministers, en in plaats daarvan een koninklijk kabinet, onder haar leiding en dus zonder controle van het parlement. Maar het land is na de oorlog klaar met één persoon die boven de partijen staat en alle macht heeft. De politieke vernieuwing die Wilhelmina wil, komt er niet.

Track 30 – De Canadezen

We lopen hier links het park uit en steken dan de weg over naar rechts.

Weet je nog dat beeld van 'De Man met de Twee Hoeden' en dat ik vertelde dat dit beeld ook in Canada staat? Dat is om de verbondenheid tussen Apeldoorn en Canada te symboliseren. De Canadezen hebben Apeldoorn bevrijd. Als je goed kijkt zie je daar ook een straatnaambord met een Canadese vlag erin. Die laan gaan we in. De Canadalaan.

De vlaggen hangen uit. In de hele stad Apeldoorn is er bijna geen doorkomen meer aan: de straten lopen vol met uitzinnige bevolking en doortrekkende Canadese troepen. Welkom bevrijders! Wat hebben we naar jullie komst uitgekeken!

Track 31 – Canadalaan

We gaan hier rechtdoor.

Zie je hier voor huisnummer 35 weer twee zwarte herdenkingsstenen? Ze herdenken Elias en Rebecca Hortence Snuijf. Broer en zus, omgebracht in Auschwitz, pas 30 en 25 jaar oud.

Na de bevrijding is er voor veel Joden die de oorlog hebben overleefd niets om naar terug te keren. Eenmaal terug komen ze vaak voor een dichte deur te staan of blijkt hun huis uitgewoond door de Duitsers. Er zijn nieuwe mensen komen wonen die weigeren te vertrekken of hun huis is onbewoonbaar geworden.

Het staat in schril contrast met de sfeer in het land. In Nederland wordt volop gefeest. De blijdschap overheerst dat het land bevrijd is, de oorlog is voorbij. Na vijf lange donkere jaren is er eindelijk weer licht. En Apeldoorn is de Canadezen dankbaar voor die bevrijding.

Ze worden hier in de stad op allerlei manieren geëerd, zoals met deze laan. Deze straat heette vroeger Marialaan, maar wordt na de oorlog omgedoopt tot Canadalaan.

Track 32 – Juliana op de troon

We gaan hier naar links. Dan lopen we richting het Oranjepark.

Drie jaar na de beëindiging van de Tweede Wereldoorlog, in 1948, treedt Wilhelmina af als koningin. Ze heeft vijftig jaar op de troon gezeten en twee wereldoorlogen meegemaakt. De meeste Nederlanders weten niet beter, Wilhelmina is hun koningin.

Ze draagt het stokje over aan haar dochter Juliana die een heel ander karakter heeft dan haar moeder. Wilhelmina was een koningin die wist wat ze wilde, een vrouw van daadkracht. Een koningin die hoge eisen aan zichzelf en aan anderen stelde. Bij haar inhuldiging spreekt ze de woorden uit: 'Wie ben ik, dat ik dit doen mag?'

Track 33 – Oranjepark

We komen bij het laatste stadspark dat ik je wil laten zien. Kijk maar recht voor je: het Oranjepark. We steken de weg over en lopen schuin het park in.

Track 34 – Een vaste woonplek

In het park heb je tussen de bomen en struiken door zicht op de fontein en de vijver. Bij de vijver, daar bij de muziektent is het Centraal Monument, ook wel De Man Met De Vlag genoemd. Dit is een bronzen beeld dat herinnert aan de ongeveer 2500 Apeldoorners die door oorlogshandelingen zijn omgekomen.

Wij lopen hier naar rechts, het park weer uit.

Wilhelmina gaat na haar troonsafstand op Het Loo wonen. Apeldoorn, de plek waar ze altijd al graag kwam, wordt haar vaste woonplek. Hier op Paleis Het Loo zal ze uiteindelijk in 1962 overlijden. Eenzaam maar niet alleen. Zo omschreef ze haar leven.

Inmiddels woont er niemand meer van de Oranjes op het paleis. Maar Kroondomein Het Loo en kasteel Het Oude Loo worden nog wel door de familie gebruikt.

Track 35 – Oranjepark

We steken hier de weg over en gaan dan naar links. Zie je die stoplichten? Daar steken we over en gaan dan naar rechts.

Onlangs kwam prins Bernhard weer in het nieuws. Misschien heb je het gehoord?

Tijdens de oorlog groeide hij uit tot een symbool van het verzet. Toch gingen er geruchten dat hij in zijn jonge jaren in Duitsland lid was van de nazipartij. Bernhard heeft dit tot zijn dood ontkend, maar kortgeleden is er bewijs opgedoken. Een lidmaatschapskaart, gevonden in zijn eigen archief.

Track 36 – Einde

We lopen rechtdoor, dan komen we weer bij de Grote Kerk en de schouwburg, waar we gestart zijn. Als je het grote kruispunt oversteekt en langs de schouwburg loopt, kom je weer bij de auto of bushalte.

Wat leuk dat je met me bent meegelopen. Door straten en parken, langs villa's, beelden, monumenten en eiken. In Apeldoorn kun je niet om ze heen: de familie Oranje-Nassau is overal. Met Paleis Het Loo als pronkjuweel. Dat door Koningin Wilhelmina werd ontvlucht, maar waar ze ook weer terugkeerde. Strijdvaardiger dan ooit en klaar om het stokje over te dragen aan haar dochter Juliana.

Loop je nog een keer mee? Bijvoorbeeld in Willemstad? Hier vertel ik je hoe dit kleine vestingstadje aan het Hollands Diep verbonden is met de Oranje-Nassau's en waarom het vernoemd is naar onze vader des vaderlands: Willem van Oranje. Zie ik je daar?

Voor nu goede reis naar huis.